

Verantwoording van Huub Oosterhuis en Alex van Heusden

In de woestijn (Numeri) is het vierde van de vijf boeken van Mozes, de Thora - de eerste afdeling van de joodse Schrift. Numeri is een Latijns woord dat 'getallen' betekent. Het boek heeft in de christelijke traditie via de Griekstalige Septuaginta die naam gekregen, omdat het begint met de telling en monstering van het volk Israël in de woestijn van Sinai. In het Hebreeuws heet het boek Numeri *Bemidbar*, 'In de woestijn', naar hoe het begint: 'JHWH sprak en zei tot Mozes in de woestijn Sinai...' Vandaar de Hebreeuwse letter *meem* (van *midbar*, 'woestijn') op de omslag van deze uitgave.

De hier aangeboden tekst van het vierde bijbelboek is een poging de Hebreeuwse grondtekst met zijn eigen idioom en kenmerkende stijlfiguren zo adequaat mogelijk in het Nederlands te vertalen - niet in kerkelijk of theologisch, maar ook niet in zogenaamd alledaags Nederlands. Hebraïsmen, die via de Statenvertaling een eigen plaats hebben gekregen in onze taal - zoals 'En het geschiedde' - worden niet geschuwd.

De vertaling is niet idiolect, als men daaronder verstaat dat een Hebreeuws woord of een afleiding daarvan telkens met een en hetzelfde Nederlandse woord moet worden weergegeven. Een strikt idiolecte vertaalstrategie zou op veel plaatsen leiden tot onbegrijpelijk Nederlands. De vertaling kan men wel idiolect noemen in zoverre zij poogt het *idion*, het eigene van de grondtekst, zoals literaire verbanden en elementen van herhaling, zo veel mogelijk te behouden en zichtbaar te maken.

De vertaling is kolometrisch gedrukt, waarbij indien mogelijk de Hebreeuwse zinsbouw is gevolgd. De kolometrie is niet alleen een hulp bij het voorlezen, maar geeft ook inzicht in de literaire opbouw van de tekst.

Bij elke bijbelvertaling speelt de kwestie hoe de Hebreeuwse Godsnaam, JHWH, het tetragrammaton, weer te geven. Joden spreken deze naam niet uit. Zij lezen met hun ogen JHWH (vier medeklinkers zonder klinkers), maar hardop zeggen zij *adonai*, 'heer', of *ha'sjeem*, 'de naam'. Zo maken zij in deze oeroude traditie onderscheid tussen wat zij lezen en wat zij uitspreken.

In nagenoeg alle gangbare vertalingen, zowel van joodse als van christelijke huize, is dit onderscheid tussen wat geschreven staat (Hebreeuws: *ketiev*) en wat hardop gelezen wordt (Hebreeuws: *qeree*) verdwenen. Er is stevast gekozen voor substituten. In het Nederlands werd dat HEERE (Statenvertaling, 1637), HERE (Nieuwe Vertaling, 1951) en HEER (Willibrordvertaling, 1995). De joodse vertalingen van Onderwijzer (1895), Vredenburg (1899) en Dasberg (1970) hebben 'Eeuwige'.

Op 15 maart 2001 maakten de besturen van NBG en KBS, onder wier auspiciën De Nieuwe Bijbelvertaling wordt vervaardigd, wereldkundig dat de voorlopige keuze voor HEER van 1998 (eerste deel van *Werk in uitvoering*) nu definitief is. Deze keuze heeft destijds een debat op gang gebracht, waartoe drie vrouwelijke supervisors van De Nieuwe Bijbelvertaling het voortouw namen met de actie 'De Heer, dat kan echt niet meer'. Het voornaamste bezwaar luidde dat de vierletternaam geen mannelijke connotatie heeft, maar sekseneutraal is.

In deze vertaling wordt de Hebreeuwse vierletternaam getranscribeerd, dus weergegeven met {kk}JHWH{ekk} in klein kapitaal - een keuze die het meest

brontekstgetrouw is. In de bijeenkomsten van het project 'De hele bijbel gelezen en uitgelegd' wordt, overal waar het tetragrammaton voorkomt, in navolging van de joodse traditie *adonai* gezegd. Aan deze keuze is geen lezer van deze vertaling gebonden. Behalve *adonai* zijn er nog andere alternatieven die in verschillende kringen ook gebruikt worden: de Naam, de Enige, de Eeuwige, de Aanwezige, de Tegenwoordige, de Levende.

Bij de vertaling zijn verklarende aantekeningen gevoegd. Deze aantekeningen, door Alex van Heusden ontworpen, hebben verschillende functies. Zij vragen aandacht voor taalkundige en literaire aspecten van de tekst; zij dienen ter verantwoording van gemaakte keuzes in de vertaling; vaak ook bieden zij commentaar en uitleg. De voornaamste bronnen zijn twee werken van Amerikaans-joodse bijbelwetenschappers: *The Five Books of Moses*, de vertaling met commentaar van Everett Fox; en *Numbers*, het commentaar van Jacob Milgrom in de reeks commentaren op de Thora van de Jewish Publication Society in Philadelphia (zie de lijst van geraadpleegde literatuur). In beider commentaar zijn tal van moderne, bijbelwetenschappelijke inzichten verwerkt. Maar behalve door de moderne bijbelwetenschap zijn de aantekeningen geïnspireerd op oude rabbijnse en andere joodse bronnen. De bijbeluitleg van de klassieke rabbijnse periode (ongeveer de eerste vijf eeuwen van de gangbare jaartelling) staat bekend onder de naam *midrasj*. In de aantekeningen staat geregeld 'Volgens de midrasj...' of 'De midrasj zegt...'. Dan volgt een verklaring of commentaar uit een van de vele midrasjverzamelingen die de joodse traditie rijk is. 'De midrasj' is dus altijd 'een midrasj'.

Hebreeuwse woorden en uitdrukkingen zijn weergegeven in een eenvoudige, fonetische transscriptie.

Amsterdam, juni 2004